
Idoli neolitici din județul Bistrița-Năsăud

Árpád TATÁR

Cuvinte cheie: Bistrița-Năsăud, Matei, Fântânele, Țaga, neolitic, neolitic mijlociu, cultura Criș, grupul Iclod, idol, amuletă.

Stichworte: Bistritz-Nassod, Matei (Mathesdorf, Mathesdref), Fântânele (Neuösch, Aisch, Eisch, Erbdorf), Țaga (Zegen), Neolithikum, Mittelneolithikum, Criș-Kultur, Iclod-Gruppe, Idol, Amulett.

Deși din 1973, când în AMN apărea articolul lui Nicolae Vlăsa despre bordeiul Criș de la Coldău¹, au trecut 42 de ani, din județul Bistrița-Năsăud n-au mai fost publicate în desen sau fotografii materiale de-ale culturii Criș (probabil cu o excepție din 2012). Asta din cauză că la muzeul bistrițean n-a fost angajat niciodată un neolitician. Materiale Criș probabil au fost adunate de către arheologii muzeului din mai multe localități ale județului, dar acestea sunt inedite.

În acest articol doresc să prezint câțiva idoli neolitici, găsiți în periegeze executate în județ. Primul dintre aceștia a fost descoperit de către bunul meu prieten, Ion Oltean, în așezarea multistratificată din punctul „Staniște” de la Matei, comuna Matei. E vorba de un idol executat din andezit brun cu cristale negre² (Fig. 3). Idolul prezenta schematizat partea superioară și inferioară a unei femei. Partea superioară a corpului era arcuită în spate. Sâni n-au fost redați, așa cum nici triunghiul pubian. Picioarele idolului nu au fost redat separat, ele nefiind în linie dreaptă cu fundul. Fundul idolului nu era redat cu steatopigie exagerată, șoldurile fiind redat împreună. Lungimea era de circa 7 cm, grosimea în zona fundului nedepășind 4 cm, cele două capete având o grosime mai mică. Piatra avea laturile aproximativ plate, cu colțurile rotunjite. Partea inferioară era mai scurtă și avea formă conică. (Negreala de pe idol e numărul 22, numărul de ordine al idolului. Pe vremea aceea, geologul Ion Mârza a luat o mostră infimă din idol spre a determina sursa și tipul rocii printr-o secțiune subțire. Din păcate, proiectul a fost abandonat de către el). Acest tip de idol a apărut încă în paleoliticul superior, în aurignacianul inferior. Cel mai vechi exemplar are între 31.000-40.000 de ani vechime și a fost descoperit în 2008 în peștera Hohle Fels din munții Schwäbische Alb, Germania³. Venus de Hohle Fels a fost lucrat foarte minuțios din fildeș. Izbitoare sunt extrem de pregnantele organe sexuale. Deși are cap, nu are față. Șoldurile îi țin până aproape de genunchi, partea inferioară a picioarelor fiind foarte scurtă. Din neoliticul Ungariei, din cultura Körös, o mare varietate de idoli de diferite forme sunt cunoscute de la Endrőd, Gyoma, Kótpuszta, Méhtelek, Szarvas, Vésztő⁴.

Un alt tip de idol provine tot de la Matei, l-am descoperit în așezarea Criș din punctul „După Vii”, așezare descoperită de Ion Oltean în 1998. Acest idol e confecționat din lut și are miez de culoare neagră-cenușie, la exterior având culorile cărămizie-brun deschisă-bej. A fost degresat cu pleavă și nisip fin, slipul e căzut. Înălțimea păstrată e de 42,2 mm, lățimea bazei e de 33,7 mm, grosimea bazei fiind de 23,6 mm. Lățimea piesei mai sus de

1 Vlăsa 1973, 20-21.

2 În iulie 2001, când m-am dus la săpătura de la Porolissum, mi-am lăsat geanta de piele cu desene trase în tuș și cu idolul acesta, în biblioteca muzeului din Cluj. Am lăsat-o acolo spre păstrare, așa cum au făcut și alți studenți cu gențile lor. Peste trei luni, am aflat de la unul dintre portarii de atunci ai muzeului, că mi-a dus jos geanta în camera portarului, de unde apoi cineva a furat-o, cu desene și cu idol cu tot.

3 <http://www.welt.de/kultur/article3731727/Aus-den-Anfangstagen-des-Homo-sapiens.html>.

4 Makkay, Starnini 2008, vol. III., Fig. 1-22, 25.

bază e de 27,9 mm, grosimea mai sus de bază fiind de 19,3 mm. Pe latura de la bază, idolul are un unghi ascuțit, ce coboară oblic, fundul idolului nefiind în totalitate plat (Fig. 2/1). Nr. de inventar în MJBN: 24078. Makkay János numește acest tip de idol găsit de el în așezările Körös de la Endrőd, figurină în formă de pară⁵.

O altă piesă găsită de mine în punctul „După Vii”, e un phallos ceramic. Piesa plată pe o parte are culoarea cărămizie pe un strat brun, pe cealaltă parte având culoarea brun deschisă. A fost degresat cu nisip fin, nisip, nisip cu bob mare și cioburi pisate și are slipul căzut. Înălțimea păstrată e de 36,8 mm, lățimea părții de sus fiind de 21,8 mm și tot aici grosimea fiind de 11,5 mm. Lățimea părții de jos e de 20,9 mm, grosimea fiind de 9,2 mm (Fig. 2/2). Pentru această piesă nu cunosc analogii. Ea aparține probabil tot culturii Criș, deși aici mai există după câte se pare și ceva neolitic mijlociu sau grup Iclod. Nr. de inventar în MJBN: 24079.

Tot aici, în așezarea Coțofeni, am găsit un fragment de hematit, fasonat de om în formă pentagonală (Printre fragmentele ceramice Coțofeni, se pot găsi și unele cioburi neolitice. În altă parte a așezării, materialele neolitice sunt la fel de dese ca cele Coțofeni). Pe partea din față, amuleta are culoarea brun deschisă, pe spate fiind brună. Înălțimea piesei e de 13 mm, lățimea e de 14 mm, grosimea fiind de 2,3 mm. Pe ea a fost gravată M-ul ce reprezintă constelația Cassiopeia. Pe partea stângă a M-ului, a fost gravat X-ul și legată de partea dreaptă a acestuia, o altă linie, ce coboară din partea superioară până la baza X-ului. Între picioarele X-ului, a fost gravată și o linie oblică, care coboară din stânga spre dreapta (Fig. 2/3). În incizii, culoarea e gălbuie. Nr. de inventar în MJBN: 24080. Poate să aparțină culturii Criș sau neoliticului mijlociu, ori grupului Iclod. Despre aceste semne, Gheorghe Lazarovici a scris de mai multe ori, de exemplu în volumul apărut în onoarea lui Florin Medeleț⁶.

Un alt idol am descoperit pe data de 10 ianuarie 2014 în așezarea Iclod de la Fântânele-„Branîște”, comuna Matei. Idolul de lut ars e plat, dar ușor curbat în față, elipsoidal în secțiune transversală (Fig. 2/4). Miezul idolului are culoare negru-cenușie-brun închisă-cenușie. Pe ultima culoare urmează o culoare brună, care la exterior are crustă de culoare brun deschisă. Deasupra brațului stâng, se află un petec cărămiziu, după cum se pare, așa era și dedesubtul brațului. Petecul cărămiziu era acoperit de un slip brun închis, lucios. Pe spate, culoarea idolului e brună, la suprafață având crustă brun deschisă. Degresanții au fost pleava și nisipul fin. Lățimea în partea superioară e de 32,1 mm, grosimea de 12,3 mm. De la capătul brațului stâng până la locul de unde pornea brațul drept, lățimea e de 39,2 mm. În partea de jos, lățimea e de 27,9 mm, grosimea de 12,5 mm. Înălțimea păstrată e de 25 mm. Pe vremuri, avea brațele întinse, azi brațul drept lipsește. De la brațe în jos se îngustează, probabil așa era și mai în sus de brațe. Brațul drept a fost

Fig. 1. Harta cu așezări Criș, de unde s-au publicat materiale Criș desenate și fotografiate.

Fig. 3. Idol Criș de la Matei-„Staniște”.

5 Makkay, Starnini 2008, vol. III, Fig. 26/2-7.

6 Lazarovici 2004, 17-59, numerele 107, 108 de la pagina 52 fiind apropiate de decorul piesei noastre.